

Een eeuw bedenkingen over de Justitie.

Rede uitgesproken door de Heer Jean-Marie Piret, procureur-generaal bij het Hof van Cassatie, op de plechtige openingszitting van het Hof, de 1ste september 1999.

1. Inleiding.

Ons tijdperk wordt gekenmerkt door een wildgroei aan wetgevende initiatieven en inderhaast doorgevoerde hervormingen. Het leek mij daarom, bij het begin van het laatste gerechtelijk jaar van de twintigste eeuw, een uitgelezen gelegenheid om even achteruit te blikken. Laat mij uw gids zijn in een, ietwat vermetele, ontdekkingsreis langs de markante passages in de openingsredes van de twintigste eeuw.

Deze tocht zal aan heel wat zaken voorbijgaan, toch zal worden gepoogd te wijzen op het belangrijkste, op datgene wat ook nu nog een licht op de toekomst kan werpen.

U zal het met mij eens zijn dat het citeren van een honderdtal data onbegonnen werk is. Ik zal me dus beperken tot enkele data en voor de overige teksten verwijzen naar het Bulletin des arrêts de la Cour de cassation en naar de Arresten van Cassatie, als u het drukken van deze tekst wil gelasten. Ik beloof u evenwel dat geen enkele plechtige openingsrede van deze eeuw over het hoofd zal worden gezien.

In het jaar 1900 werd evenwel geen rede uitgesproken. De benoeming van procureur-generaal Mélot was immers nog niet in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd!

Nihil novi sub sole.

2. De historische openingsredes.

De kalme beginjaren van de eeuw boden Raymond Janssens de gelegenheid historische onderwerpen te bespreken: de graaf de Neny en het Conseil privé (dat als te volgzzaam jegens de overheid werd beschouwd) (1904), de eerste voorzitters de Gerlache (voor wie Leopold I de eed had afgelegd) en Defacqz (1905), Nicolas Bourgoigne en het internationaal privaatrecht (1906), Philippe Wielant (wiens beroemdheid door Damhouder werd ingepikt) en het onderzoek in strafzaken (1907). In 1910 wees Raymond Janssens op de lacunes in de wet op de beroepsverenigingen en brak, toen reeds, een lans voor collectieve arbeidsovereenkomsten.

Dit overzicht zal trouwens duidelijk maken hoezeer onze 23 redenaars een voorlopersrol hebben vervuld. Het verwijt dat hen soms wordt gemaakt dat zij "fossielen" zijn is dus onterecht en toont aan dat degenen die dat verwijt maken hun tekst zelfs niet hebben gelezen.

Tijdens de oorlog 1914-1918 was een deel van het Justitiepaleis tot kazerne omgebouwd. Dat belette Georges Terlinden evenwel niet korte toespraken te houden, zoals op 2 oktober 1916 toen hij met bittere ironie opmerkte: "Il arrivera un jour" zo richtte hij zich tot de raadsheren, "où l'Histoire vous comparera à ces grands vieillards qui, à Rome, assis sur leurs chaises curules, semblables à des dieux, frappaient de leurs bâtons d'ivoire les Barbares en extase devant tant de grandeur et tant de majesté"! Misschien toch een zweem van fossilisatie!

In 1918 verzocht Terlinden het Hof zijn werkzaamheden op te schorten omdat de bezetter zich mengde in de rechtsbedeling.

Na de oorlog sprak hij over de moedige houding van de Belgische magistratuur tijdens de Duitse bezetting (1919) en vervolgens over haar houding na de wapenstilstand, waarbij hij de ijdele kritiek waarmee zij, ook toen reeds, werd beladen, aan de kaak stelde (1920). In 1922 maakte hij een

inventaris op van vijftig jaar openingsredes voor het Hof van Cassatie, sedert de wet van 18 juni 1869 die, weliswaar in een andere vorm, de zittingen uit het oude recht had heringevoerd, waarop de rechters "mercredy après disné" tot een gewetensonderzoek werden verplicht en eventueel de censuur opliepen die de "infracteurs et transgresseurs des ordonnances" bestrafte.

Tijdens de tweede wereldoorlog werden geen openingsredes uitgesproken. Op 15 september 1944 echter, in een zwaar getroffen Justitiepaleis, verkondigde Léon Cornil, toen advocaat-generaal: "Au moment où, le 3 septembre, les prestigieuses armées alliées, aidées par nos magnifiques forces de l'intérieur, fondaient sur Bruxelles à une vitesse qui tenait du prodige, les hordes allemandes fuyant en débandade n'ont pas voulu abandonner la capitale sans y laisser une marque éclatante de leur barbarie, qui demeurerait le symbole de leur horreur du Droit: elles ont incendié le Palais de Justice. Sans doute les misérables qui les avaient servis ont-ils cru qu'ainsi serait retardé, voire compromis le juste châtement de leur trahison".

En de redes in 1945 en 1947 hadden het respectievelijk over de juridische gevolgen van de brand in de griffie van het "Hof van Verbreking" en over de wederopbouw van het Justitiepaleis te Brussel.

Treilhard had onder vigeur van het oude recht, beklemtoond dat openingsredes geen voorwendsel voor ijdel vertoon mochten worden. De plechtige dag waarop de magistratuur zich diende te bezinnen over haar plichten mocht niet verworden tot een dag waarop zelfgenoegzaamheid en zelfverheerlijking hoogtij vierden ...

Die aansporing -die overigens weinig gehoor vond- was voor Georges Terlinden geen beletsel om onder de titels "Un jubilé" en "Adieux", terug te blikken op de vijftig jaren sedert zijn eedaflegging als advocaat. Hij stipte daarbij aan dat hij die bewuste eed samen met de eerste voorzitter

Van Iseghem had afgelegd, en maakte van de gelegenheid gebruik om een resem advocaten en magistraten op te voeren, de een vanzelfsprekend al uitmuntender dan de andere. Tegelijkertijd pleitte hij echter voor de aanwerving van jonge magistraten en stelde voor de vrijwillige stage die toen reeds bestond op het Brusselse parket, tot alle parketten uit te breiden (1923, 1926).

Waarom zouden de eerbetuigingen van onze voorgangers aan de hunne ons tegen de haren strijken? Is hun voorbeeld niet de beste aansporing? Zou onze hedendaagse samenleving niet beter af zijn als minder de nadruk werd gelegd op het belichten van iemands tekortkomingen en meer op het prijzen van zijn kwaliteiten?

De wetgever heeft in die zin gehandeld toen hij, zij het ruim laat, in 1948 alle ambten binnen de magistratuur voor de vrouwen openstelde. Het volgende jaar schetste advocaat-generaal Charles Collard de evolutie van de intrede van de vrouw in de wereld van de Justitie. Hij wees daarbij op de problemen die toentertijd te wijten waren aan het gezag van de man, gezag dat inmiddels zowel in feite als in rechte verdwenen is ...

Hij verwees ook naar het arrest van 11 november 1889 in zake Marie Popelin. In de Pasicrisie vindt men na dat arrest een citaat uit een "Disputatio" van Wezembeek: "Postulare possunt omnes, qui non prohibentur. Prohibentur alii quidem edicto, alii lege, alii sententia judicis; ut surdi, muti, foeminae ...(1673)".

De reeks historische openingsredes bereikt zijn hoogtepunt met de vier redes die Barthélémi Jottrand, kleinzoon van een van onze grondwetgevers, van 1929 tot 1932 heeft uitgesproken en die allen het thema van de vrijheid aansnijden.

"Sur le chemin de la liberté" geeft een overzicht van de inspanningen die de Belgen tot 1829 hebben geleverd om hun autonomie te versterken. "L'établissement de la liberté"

verhaalt de omwenteling van 1830 en de oprichting van de Belgische wetgevende macht. In 1931 herinnerde Jottrand eraan dat het recht op ontbinding van Kamer en Senaat aan de Koning was verleend om de uitvoerende macht te beschermen tegen inmenging door de wetgevende macht. Net zoals de parlementaire onschendbaarheid aan de kamerleden en de senatoren werd toegekend om hen te beschermen tegen machtsmisbruik door de uitvoerende en de rechterlijke macht. In "Les juges d'un peuple libre" tenslotte, een rede die werd uitgesproken op het eeuwfeest van de Belgische rechterlijke macht, heeft hij het over de nadelen van de verkiezing van de rechters, de noodzaak om de keuze van de regering te beperken en van de onafzetbaarheid van de rechters, over de openbaarheid van de terechtzittingen en de motivering van de vonnissen.

Het is zeker niet overbodig even te verwijlen bij de inspanningen en overpeinzingen die hebben geleid tot de regels die thans gemeengoed zijn geworden en daardoor bijna als banaal worden beschouwd. Zelfs dat soort regels kan door verloop van tijd worden uitgehold en loopt het risico eens te worden miskend. Veelbetekenend is in dat verband het beginsel van de onafzetbaarheid van de rechter. Meer dan ooit dient men zich ervan bewust te zijn dat die onafzetbaarheid van wezenlijk belang is voor hun onafhankelijkheid, nu artikel 152 van de Grondwet voor herziening vatbaar is verklaard. Daar artikel 153, waarbij de Koning de macht heeft om de leden van het openbaar ministerie te ontslaan, integendeel niet kan worden gewijzigd, verdient ook de onafhankelijkheid van het openbaar ministerie, ook al is die niet onbeperkt, onze aandacht.

Dit korte overzicht van historische openingsredes zou niet volledig zijn zonder de rede te vermelden die procureur-generaal Hayoit de Termicourt in 1960 aan de Hoge Raad voor Congo wijdde. Die Raad bestond van 1889 tot 1930 en was tegelijkertijd hof van cassatie, hof van beroep, hof van tweede beroep en gerecht dat in sommige gevallen in

eerste en laatste aanleg uitspraak deed, en consultatieve raad voor de wetgeving. Aldus was ook in Belgisch Congo de wens vervuld "d'être traité par droit et sentence", wat in België reeds sedert 1356, ter gelegenheid van de Blijde Intrede van Wenceslas van Brabant, een verworven recht was.

3. Het Hof van Cassatie.

In 1953 beschreef Raoul Hayoit de Termicourt ons Hof zoals dat honderd jaar eerder bestond. De eerste kamer wees toen 38 arresten, de tweede kamer 110 ...

Sindsdien was het aantal arresten vermenigvuldigd met vier in burgerlijke zaken en met twaalf in strafzaken. Heden geldt respectievelijk de factor 21 en de factor 22. Een gelukzalige tijd, de beginperiode van deze eeuw, toen het Hof, zoals Léon Cornil opmerkte, zich niet bekommerde om het wijzen van een groot aantal arresten, maar enkel om het wijzen van volmaakte arresten (1950).

In 1990 belichtte Ernest Krings de factoren die de werklust van alle gerechten aanzienlijk hebben verzwaaard. Zijn analyse blijft actueel; inzonderheid de enorme ontwikkeling van de nationale en internationale wetgeving als gevolg van ons steeds complexer maatschappelijk bestel, speelt daarbij een grote rol. Ook de hardnekkige hoewel verkeerde tendens om het Hof van Cassatie als een derde aanleg te beschouwen en aldus voorbij te gaan aan zijn taak als bewaarder van de wettelijkheid, is mede oorzaak van de gestegen werklust, althans bij het Hof.

Paul Leclercq gaf volgende omschrijving van het Hof van Cassatie: "l'agent du pouvoir législatif chargé de ramener, le cas échéant, le pouvoir judiciaire au respect de la loi". Hij voegde daaraan toe: "un agent de liaison entre le pouvoir judiciaire et le pouvoir législatif, participant à l'exercice du pouvoir judiciaire, en marge de l'un et de l'autre" (1925).

Die voorstelling van het Hof van Cassatie als een agent van de wetgevende macht of als een marginale instelling bracht Léon Cornil tot een ontroerende reactie, die ik reeds vroeger aanhaalde: "Ik heb de openingsrede van mijn uitmuntende voorganger gelezen en herlezen. Ik heb er lang over gemediteerd. Wat het mij ook kost, ik kan op dit punt de mening van mijn meester niet delen" (1948). En uit die lange overpeinzing leidde hij natuurlijk af dat het Hof van Cassatie een orgaan is van de rechterlijke macht. Die opvatting is thans gemeengoed geworden.

Benevens de openingsredes die aldus over de oorsprong, de aard en de geschiedenis van het Hof handelen, zijn er talrijke redes geweest die de belangrijkste arresten van het Hof en de verschillende aspecten van zijn opdracht hebben belicht.

Het Hof is thans verplicht om elk jaar een jaarverslag op te stellen, waarin de meest betekenisvolle arresten worden opgenomen. Baron Krings heeft die wettelijke verplichting niet afgewacht. In 1990 belichtte hij beslissingen die een wezenlijke bijdrage hebben geleverd tot de rechtsvinding, bijvoorbeeld met betrekking tot algemene rechtsbeginselen, misbruik van recht, aansprakelijkheid buiten overeenkomst, staking, het begrip gerecht en de rechten van de mens.

Georges Terlinden had reeds ten tijde van de eerste wereldoorlog twee openingsredes gewijd aan de werkzaamheden van de verenigde kamers. Hij vermeldde daarin, onder andere een beslissing die de openingsdatum van de lijsterjacht bepaalde, een andere waarin gezegd werd dat het verbod om in de nabijheid van woonhuizen vuur te maken niet gold voor steenbakkerijen, een derde die stelde dat het binnen spoorwegstations verboden is zonder voorafgaande toelating de sporen te betreden ... Die arresten stammen weliswaar uit de vorige eeuw, maar ook onze tijd kent zijn deel van

dergelijke ogenschijnlijk banale problemen die echter niet van enig praktisch nut zijn gespeend.

De voornaamste taak van de verenigde kamers is over de eenheid van rechtspraak te waken.

Diezelfde bezorgdheid voor de eenheid van rechtspraak lag aan de basis van de wet van 25 februari 1954 die de voltallige zittingen heeft ingevoerd. Die vernieuwing wilde ook verhelpen aan de vermindering van het aantal raadsheren per kamer en aan de scheiding van de kamers in twee afdelingen, een Franse en een Nederlandse. Burggraaf Hayoit de Termicourt heeft hun werking onderzocht, en herinnerde eraan dat de stabiliteit van de rechtspraak, hoeksteen van de rechtszekerheid, niet met starre rechtspraak mag worden verward: wanneer een wet zeer oud is, en de wetgever zijn wil niet heeft geuit in zulke bewoordingen dat de rechter elke versoepeling van de wettekst, elke inperking of verruiming van de draagwijdte ervan ontzegd is, dan kan het gebeuren dat de evolutie van de zeden, de maatschappelijke, ja zelfs de technische vooruitgang een andere uitlegging rechtvaardigen, zoal niet gebieden, dan die welke voorheen aangenomen werd (1967).

Een betere omschrijving van de rol van de voltallige zittingen is nauwelijks denkbaar. Het gaat immers om zittingen waarbij negen in plaats van drie of vijf raadsheren bij de beslissing worden betrokken en die worden gehouden wanneer de rechtspraak van het Hof tegenstrijdig is of wanneer daartoe gevaar bestaat.

Vooraf het openbaar ministerie hoort attent te zijn en in voorkomend geval een voltallige zitting aan te vragen.

Léon Cornil heeft de voorwaarden voor een herziening van de rechtspraak verduidelijkt. In 1950 verklaarde hij: "Wij zijn door de Natie belast met de taak recht te spreken, wij hebben de plicht ons in het leven onder te dompelen om

daarin de werking te onderkennen van alle krachten die de ontwikkeling ervan beïnvloeden".

"Het belang van een juridisch voorval staat overigens niet altijd in rechtstreeks verband met de controverse die het oproept. Wanneer een zelfde juridisch feit evenwel tot talrijke beslissingen heeft geleid die geen harmonieus geheel vormen, lijkt een nieuwe bezinning door de rechter niet misplaatst" (1956).

In dat geval moet de rechter niet per se willen achterhalen wat de stellers van een of andere wetsbepaling, in de vorige eeuw, voor ogen hadden. Hij moet zich afvragen wat die achterliggende gedachte zou zijn als dezelfde wet nu zou worden opgesteld.

Wanneer gerechtelijke vrede heerst en een oplossing als billijk wordt ervaren, wanneer bovendien de bodemgerechten de rechtspraak van het Hof volgen, die ook door de rechtsleer wordt bijgetreden, wanneer de wetgevende kamers en de publieke opinie daarmee vrede hebben, dan is een wijziging van de rechtspraak zelden verantwoord.

Dat is des te meer het geval aangezien die wijziging pas mogelijk is als de vraag aan de tegenspraak van de partijen is onderworpen en als zij bij middel van cassatieberoep regelmatig aan het Hof is gesteld. Het Hof zal dan de vraag volledig en duidelijk moeten oplossen en hoort daarbij steeds oog te hebben voor de lering die juristen uit het arrest zullen halen (1950).

4. Cassatieprocedure

Advocaat-generaal Georges Sartini van den Kerckhove greep terug naar de XVIIe eeuw en citeerde de Engelse rechtsgeleerde Nicolas Bacon, volgens wie de weg naar de nietigverklaring van de vonnissen smal, moeilijk begaanbaar en vol voetangels moet zijn. Spreker betreurde het

buitengewone gemak waarmee in strafzaken cassatieberoep kan worden ingesteld en hij drukte de wens uit dat de eiser de verplichting zou worden opgelegd zijn bezwaren tegen de bestreden beslissing kenbaar te maken, zodat het Hof niet langer ambtshalve middelen zou moeten opwerpen (1937).

Zoals Herman Lenaerts opmerkte, hoeft het Hof niet noodzakelijk de mogelijkheid te hebben om een rechtspleging op een ambtshalve aangevoerd middel te vernietigen, daar het openbaar ministerie bij het gerecht in feitelijke aanleg, als het de bestreden beslissing als onwettig beschouwt, altijd zelf een voorziening kan instellen, zelfs in het belang van de veroordeelde die zulks zou nagelaten hebben (1991).

De kritiek die naar aanleiding van het cassatieberoep in strafzaken wordt geleverd, is maar al te vaak onduidelijk of niet gegrond (1980). Het Hof heeft bovendien veel meer te vrezen van slordig opgestelde memories dan van niet gemotiveerde voorzieningen (1950).

Is het Hof echter zelf niet soms de oorzaak geweest van zijn eigen werkoverlast door de toetsing van de bestreden beslissingen te ver door te drijven (1991)?

Vandaar het belang van de diepgaande studies die o.m. Adolphe Gesché gewijd heeft aan de motivering van de vonnissen en arresten (1933, 1934), alsook aan het onderscheid tussen de beoordeling van de feiten en de toepassing van het recht op de feiten (1954, 1978).

Op de talrijke middelen ten betoge dat op soms ellenlange conclusies niet is geantwoord kan het Hof heel vaak antwoorden dat die conclusies niet terzake dienend waren, dat zij ten gevolge van een beslissing van de rechter geen belang meer hadden, dat de rechter op de aangevoerde gegevens heeft geantwoord door andere of ermee strijdige gegevens aan te brengen, dat de onjuistheid van de conclusies blijkt uit de stukken van de rechtspleging, dat

de bestreden beslissing op de in het middel vervatte conclusies antwoordt met de motivering die het middel zelf weergeeft of met andere gronden die het middel niet vermeldt, of nog met de motivering van de eerste rechter, die de rechter in hoger beroep overneemt, enz.

Zo gebeurt het ook dikwijls dat cassatiemiddelen opkomen tegen de beoordeling van feitelijke gegevens door de rechter of tegen de wijze waarop hij akten of overeenkomsten uitlegt, ofschoon die interpretatie geenszins onverenigbaar is met de bewoordingen van de te interpreteren tekst.

Al evenmin als Burggraaf Dumon ben ik voorstander van het onderscheid dat het Hof soms maakt tussen een middel uit een conclusie, waarop de rechter zou moeten antwoorden, en een gewoon argument waarop geen antwoord nodig is (1978). Wanneer de rechter evenwel antwoordt op een middel, antwoordt hij daardoor noodzakelijkerwijs ook op de verschillende delen van dat middel en onder andere ook op de "motieven van de motieven".

Freddy Dumon onderstreepte tevens dat elk middel "dat feit en recht vermengt" niet noodzakelijk niet ontvankelijk is en dat de kritiek die op sommige beslissingen wordt geuit, namelijk dat ze het Hof niet in staat stellen zijn controle uit te oefenen, niet noodzakelijk leidt tot de vernietiging ervan.

Het Hof is niet bevoegd om na te gaan of de rechter de gegevens van de zaak in feite goed of slecht beoordeeld heeft. Het gaat enkel na of hij uit de door hem vastgestelde feiten wettig de juridische gevolgen heeft kunnen trekken die hij eruit getrokken heeft.

Dat toezicht moet zich in voorkomend geval ook uitstrekken tot de uitlegging en de toepassing van een buitenlandse wet, zoals het Hof heeft beslist in zijn arrest van 15 december 1966, vier jaar na een rede die zich in die zin uitsprak (1962).

5. Bijzondere bevoegdheden van het Hof.

Nochtans dient het Hof in bepaalde gevallen zelf feiten na te gaan en te beoordelen. Daartoe baseert het zich op stukken die al dan niet aan de feitenrechter zijn voorgelegd (1979).

Slechts uitzonderlijk, en zelfs buiten het geval van de berechting van ministers, neemt het Hof kennis van de zaak zelf. Dat is het geval bij verhaal op de rechter, tuchtzaken, ter zitting gepleegde misdrijven of bij de beoordeling ofwel van de bezwaren tegen een magistraat ofwel van de wenselijkheid om hem te vervolgen. Artikel 147 van de Grondwet sluit de mogelijkheid voor het Hof om kennis te nemen van de zaak zelf slechts uit, wanneer het Hof uitspraak doet als cassatierechter, d.w.z. als het uitspraak doet over het cassatieberoep tegen de beslissing van een andere rechter (1954).

Enkele andere bijzondere bevoegdheden van het Hof van Cassatie hebben aanleiding gegeven tot geleerde commentaren.

In de rede die Raphaël Delange in 1974 wijdde aan de onttrekking van de zaak aan de rechter en aan de verwijzing van een rechtbank naar een andere, stelde hij de korte lijst op van de terzake gewezen beslissingen: 25 in meer dan 25 jaar!

We moeten wel toegeven dat die rechtspleging, welke door een der partijen vaak louter als verdragingsmaneuver bij het Hof wordt ingesteld, een enorme vlucht kent sedert de wet van 12 maart 1998 de voorwaarden ervan gewijzigd heeft! Alleen al voor het ene gerechtelijk jaar 1998-1999 hebben wij 40 verzoekschriften terzake ontvangen, waarvan 26 moesten worden afgewezen. De lofwaardige betrachtting van de wetgever om de werkdruk van de hoven en rechtbanken te verlichten neemt soms bizarre vormen aan ... Hetzelfde valt

te betreuren bij een andere wet van 12 maart 1998, de zogenaamde "Wet Franchimont" die, naast nuttige vernieuwingen, het aantal formaliteiten en beroepen verveelvoudigd heeft, waardoor de hoven en rechtbanken opnieuw dreigen overstelpt te worden, ondanks de waarschuwingen die te gepasten tijde zijn gegeven (1987).

De voorzieningen in het belang van de wet en de aangiften op bevel van de Minister van Justitie vormden het onderwerp van twee redes, namelijk in 1908 en 1964. Hoe belangrijk de voorzieningen in het belang van de wet ook mogen zijn voor de eenheid van de rechtspraak, hoe nuttig de aangiften op bevel van de Minister van Justitie ook mogen zijn voor de maatschappij en hoe wenselijk het ook is dat een vergissing van de rechter wordt rechtgezet, toch wees Raoul Hayoit de Termicourt erop dat de beste oplossing voor het conflict tussen de juiste rechtsbedeling en de eerbied voor het rechterlijk gewijsde die is waarbij het rechterlijk gewijsde enkel om ernstige redenen wordt aangetast (1964).

6. Hervormingsvoorstellen.

In strijd met een zo onjuiste als ruim verspreide opvatting hebben het Hof en zijn procureurs-generaal altijd geijverd voor een betere werking van het gerecht. In heel wat kringen kregen ze echter af te rekenen met een van de sterkste krachten die er bestaan: de inertie.

In 1952 gaf Léon Cornil onder de titel "Lichte wijzigingen aan de rechtspleging" commentaar bij een wetsontwerp dat toen alleen door de Senaat was goedgekeurd en waarvan de voornaamste punten vijftien jaar later in het Gerechtelijk Wetboek zijn opgenomen.

Op hoeveel andere hervormingen, die thans eindelijk zijn doorgevoerd, is niet vele jaren lang aangedrongen:

- de hulp van magistraten met opdracht (1950);

- de beginopleiding en de bijscholing van de magistraten (1973);
- de uitbreiding van de taak van de algemene vergaderingen van de hoven en rechtbanken (1973);
- de oprichting van diensten voor onthaal en oriëntatie (1973);
- de oprichting van een Nationaal Instituut voor de Criminalistiek (1973);
- de verzoeningsrechtspleging, de vereenvoudigde strafprocedure, het beroep op de schriftelijke procedure en de juridische informatica (1980);
- tijdelijke aanvullende formatie om de achterstand bij bepaalde hoven van beroep weg te werken en kamers met beperkte bezetting bij het Hof van Cassatie (1980);
- de aanpassing van de tuchtprocedure aan de vereisten van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (1987);
- de benoeming van referendarissen bij het Hof van Cassatie (1991);
- de mogelijkheid om te benoemen op het ogenblik zelf dat een plaats vacant wordt (1991).

Al lang klagten de procureurs-generaal, ofschoon ze toegeven dat de Belgische magistratuur totaal onpartijdig is, de invloed aan van de partijpolitiek op de benoeming en de bevordering van de magistraten. (1973, 1975). Het valt te hopen dat de aanstaande toepassing van de wet van 22 december 1998 daaraan een einde zal maken. De wijze waarop de verkiezingen van de leden- magistraten van de Hoge Raad voor de Justitie verlopen zijn wettigt in elk geval die hoop.

Die hervorming, welke ontegensprekelijk positieve elementen bevat, vertoont helaas een aantal gebreken, waarvan de nefaste gevolgen in het licht zijn gesteld door de Vaste Vergadering van de korpschefs: de afschaffing van het recht van de hoven om hun eerste voorzitter te verkiezen

en zelf kandidaten voor het ambt van raadsheer voor te dragen. Het ware verstandiger geweest, indien die werkwijze integendeel tot de arbeidshoven was uitgebreid, zoals de wens daartoe tevergeefs werd uitgedrukt in 1987.

Het feit dat het "mandaat" van de korpschefs voortaan beperkt is in de tijd houdt voor de onafhankelijkheid van de magistratuur gevaren in waarop Paul Leclercq reeds in 1928 wees...

Afgezien van de hervormingen die in ons rechtsbestel bij wet zijn ingevoerd zijn andere, soms zelfs belangrijkere hervormingen, het werk van de rechtspraak. Dat is onder meer het geval met de opnemings van de algemene rechtsbeginselen onder de bronnen van het recht. Burggraaf Ganshof van der Meersch had daarvoor gepleit in een studie die verschenen is in de *Mélanges Jean Dabin* en die het Hof in een arrest van 23 maart 1964 heeft toegepast op het recht van verdediging. Die stelling werd expliciet besproken in de openingsrede van 1 september 1970 en maakt sedertdien deel uit van de rechtspraak van onze hoven en rechtbanken.

7. De plichten van de rechter.

Ik snijd hierbij een onderwerp aan dat verder reikt dan ons Hof en betrekking heeft op de rechterlijke macht in haar geheel.

Tal van beschouwingen zijn immers gewijd aan de kunst van het rechtspreken, aan de hoedanigheden die van de magistraten worden verwacht en aan hun ambtsplichten.

Na de laatste oorlog gaf Roger Janssens de Bisthoven de volgende opsomming van de vereiste hoedanigheden: waardigheid, zelfverloochening en werkwijze, trouw aan de plicht, onafhankelijkheid, moed en gewetensvolle inzet, gematigheid, onpartijdigheid en sereniteit (1945). Dat zij geen connecties hebben met politieke partijen is uiteraard

een voorwaarde voor hun onpartijdigheid, maar daarenboven hebben zij de meer algemene plicht zich te onthouden van elke politieke actie of standpunt (1973).

Op zijn beurt noemde Ernest Krings in zijn rede "plichten en dienstbaarheden van de leden van de rechterlijke macht" andere hoedanigheden die voor elke magistraat onmisbaar zijn: bekwaamheid, loyauteit, objectiviteit en discretie (1988). Het vereiste dat de rechter zowel in zijn beroep als in zijn privé-leven zo onbesproken mogelijk moet zijn beschouwde hij als een voorwaarde voor het vertrouwen van de rechtzoekende. Hij herinnerde aan bepaalde meer specifieke, zelfs niet schriftelijk vastgelegde plichten die het beroep met zich mee brengt: de verplichting om uitspraak te doen binnen de maand na het in beraad nemen van de zaak, zich te wraken in alle, bij de wet bepaalde gevallen, de korpschef te raadplegen voor iedere publieke verklaring, zich van commentaar te onthouden bij zijn eigen beslissingen en bij het verrichten van daden van onderzoek geen nodeloos spektakel te maken.

De delicate betrekkingen tussen Justitie en pers werden trouwens in 1995 nauwgezet onderzocht door Jacques Velu in het perspectief van de Europese normen. Hij stuurde aan op een versterking van de persvrijheid, onder meer door de bescherming van het vertrouwelijk karakter van de informatiebronnen van de journalisten, voor zover die informatie op rechtmatige wijze is verkregen. Hij had echter ook oog voor de rechten, vrijheden en rechtmatige belangen die in samenloop kwamen met de vrijheid van meningsuiting, zoals het vermoeden van onschuld en de andere rechten en belangen, die gevrijwaard worden door de geheimhouding van het opsporingsonderzoek en het onderzoek.

Het gebeurt maar al te vaak dat de media zomaar mensen die achteraf onschuldig blijken te zijn aan de publieke opinie uitleveren, alsof ze schuldig waren. Reeds

in 1975 had Freddy Dumon de leugenachtige voorstellingen aangeklaagd die in de media worden opgehangen van Justitie.

Tot de ambtsplichten van de magistraat behoort uiteraard de eerbiediging van het recht van verdediging. Dat recht "hoeft nergens geschreven te staan om aan allen toe te komen". Het wordt meer bepaald gewaarborgd door het tegensprekelijk karakter van het debat voor de rechter (1956).

Het recht van verdediging en de rechten van de mens zijn immers niet het voorrecht van beklaagde of verweerder alleen.

De rol die aldus aan elk van de partijen wordt toegekend vermindert het recht en zelfs de plicht van de rechter niet om het proces actief te leiden binnen de perken van het voorwerp en de oorzaak van de vordering en daarbij de middelen waarover hij beschikt aan te wenden om verdragingsmaneuvers te voorkomen (1983).

Het Gerechtelijk Wetboek heeft ruimschoots rekening gehouden met die beginselen, alsook met alle oordeelkundige overwegingen die in 1966 werden gemaakt over het ontwerp van de Koninklijk Commissaris voor de gerechtelijke hervorming. Het is niet evident dat alle, nadien in dat meesterwerk aangebrachte wijzigingen een verbetering hebben betekend...

8. Het openbaar ministerie

Op het strafproces vervult het openbaar ministerie uiteraard een belangrijke taak. De verhoudingen tussen het openbaar ministerie en de uitvoerende macht werden nader onderzocht door Raymond Charles (1982). Ten onrechte wordt het openbaar ministerie vaak beschouwd als een aanklager die de veroordeling van de beklaagde op het oog heeft. In werkelijkheid wil het in de eerste plaats de waarheid aan het licht brengen en het acht de beklaagde eerst schuldig na

in alle onpartijdigheid de gegevens à charge en à décharge tegen elkaar te hebben afgewogen. Het openbaar ministerie wordt slechts "vervolgende partij" als er een strafproces is, d.w.z. in een zeer klein aantal gevallen onder de honderdduizenden dossiers die op de parketten worden aangelegd. De parketten kunnen maar efficiënt blijven werken, als een einde wordt gemaakt aan de toestand dat het aantal klachten blijft stijgen, zonder dat het parket de middelen krijgt om ze te onderzoeken.

Wat het parket bij cassatie betreft, is gebleken hoezeer de aard en de specifieke opdrachten ervan verkeerd zijn begrepen door het Europees Hof voor de rechten van de mens. De arresten Borgers en Vermeulen hebben de schijn doen prevaleren op de werkelijkheid, wat een radicale breuk betekende met de vroegere rechtspraak van dat Hof (1994).

9. Strafrecht en strafprocesrecht.

De procureurs-generaal bij het Hof van Cassatie hebben als leden van het openbaar ministerie vanzelfsprekend veel aandacht besteed aan het strafrecht.

Reeds in 1901 had Léon Mélot een studie gewijd aan de recidive en de rechtsbedeling door de strafrechter. Omdat hij zag dat het aantal recidivisten gestaag bleef stijgen, de onderzoeksrechters alsmear meer werk kregen en de rollen van de correctionele rechtbanken overbelast raakten, verzocht hij om een uitbreiding van de personeelsformatie... Voor het overige was hij gewonnen voor een milde behandeling van eenmalige delinquenten en voor een strenge aanpak van de onverbeterlijke recidivisten. Steunend op voorbeelden uit zijn ervaring was hij toen reeds voorstander van een versnelde procedure voor kleine delinquenten die op heterdaad waren betrapt, de afschaffing van het wettelijke strafminimum en de deelneming van de assisenjury aan de beslissing over de straf.

Léon Cornil, die geboren is te Elsene, wijdde in 1936 de eerste in het Nederlands uitgesproken rede aan het strafrecht. Hij bekritiseerde het conservatisme van de wetgever terzake, wees op de nadelen van de gevangenisstraf en op de probatie, de mogelijkheid van vervangende straffen, het verbieden van bepaalde werkzaamheden, de schadeloosstelling van het slachtoffer en een in te voeren bijzondere regeling voor jeugdige delinquenten.

Na het einde van de oorlog ging hij terug in de aanval, eerst in de Nouvelles onder de beroemd gebleven titel: "Le droit pénal et la procédure pénale après la tourmente. Méditations et rêveries d'un vieux pénaliste au cours des derniers mois de l'occupation ennemie". Daarna uitte hij in zijn "Propos sur le droit criminel" (1946) kritiek op bepaalde excessen bij de bestraffing van collaborateurs en beklemtoonde hij de voorrang die aan de reclasserings van delinquenten diende te worden gegeven, door middel, bijvoorbeeld, van straffen die de vrijheid alleen beperken, minnelijke schikkingen maar ook van maatregelen van onbepaalde duur ten aanzien van abnormale delinquenten. Hij pleitte bovendien voor een verschillende aanpak, enerzijds, van de misdrijven tegen de fundamentele regels van het maatschappelijk leven, anderzijds, van de misdrijven waarbij slechts inbreuk wordt gepleegd op vormvoorschriften. Eerstgenoemde misdrijven dienden aanleiding te geven tot medisch-psychologische en sociale onderzoeken en de berechting ervan diende aan gespecialiseerde rechters te worden overgelaten.

Al lang ijverde hij ervoor dat het strafonderzoek meer op tegenspraak zou verlopen en zo liep hij een halve eeuw vooruit op de hervorming van de huidige wet-Franchimont. Toen eens te meer tussen hem en één van zijn voorgangers een meningsverschil bleek te zijn gerezen over het feit dat het strafproces aldus niet langer wettig zou zijn, loste hij het op door hem de volgende lof toe te zwaaien: "het enige verwijt dat Paul Leclercq met recht en reden zou kunnen richten aan zijn leerling was dat hij hem

met lood in de schoenen gevolgd is op een weg die hij zelf met lichte tred doorliep".

Vijf jaar later drukte hij andermaal de wens uit dat het Strafwetboek zou worden herzien. Meer bepaald analyseerde hij "een voorontwerp van wet betreffende de misdadige jeugd" dat in zijn ogen een voorafspiegeling was van een nieuw strafrecht. Die tekst was bedoeld om delinquente jongeren op basis van een persoonlijkheidsdossier te verwijzen naar een gespecialiseerd rechter, die zitting zou houden samen met twee bijzitters, die geen magistraten zouden zijn. Daarbij zouden ze beschikken over een brede waaier van maatregelen zoals een gewone berisping, de probatie, de geldboete met ondertoezichtstelling en de internering in een strafschool (1951).

Misschien zou die overgangsfase tussen kinderjaren en volwassenheid te verkiezen zijn boven de vaststelling van de strafrechtelijke meerderjarigheid op 18 jaar waarvoor onze wet van 8 april 1965 gekozen heeft?

Tien jaar later verruimde Walter-Jean Ganshof van der Meersch de horizon. "Gerechtigheid", zo zei hij, "is het eerste waar de mens nood aan heeft als hij aan een macht onderworpen is. Zij is het verlengstuk van zijn morele aspiraties, de straf voor zijn tekortkomingen en de voorwaarde voor alle harmonie in de samenleving. Zij maakt veiligheid mogelijk zonder welke er niets kan ondernomen worden" (1961).

Hij omschreef de misdaad tegen de vrede, de oorlogsmisdaad en de misdaad tegen de mensheid, en zelfs het internationaal strafrecht. Tevens drukte hij de wens uit dat een wetboek van internationaal strafrecht zou worden opgesteld en een internationaal strafrechtcollege zou worden opgericht. Eindelijk gaat die hoop in vervulling!

Zelfs de rede die in 1911 door Georges Terlinden werd uitgesproken over de reorganisatie van de landelijke politie blijft tot op zekere hoogte actueel. Hij wees daarin immers op de nadelen van een landelijke politie die uitsluitend van de gemeente zou afhangen en drukte de wens uit dat gerechtelijke taken zouden worden toevertrouwd aan de rijkswacht en dat officieren en agenten van gerechtelijke politie uitsluitend bij de parketten zouden behoren. Die hervorming werd gedeeltelijk doorgevoerd in 1919 en heeft ook vandaag nog gevolgen, die aanleiding geven tot betwistingen. Zo het al moeilijk is de mensen tegen hun zin gelukkig te maken, hoe moeilijk is het dan niet als het de politie betreft?

Ten gevolge van de opkomst en de groei, eerst van de gemeenschappelijke Markt, en vervolgens van de Europese Unie, hebben de studies die Adolphe Gesché (1938) en Roger Janssens de Bisthoven (1959) aan douanevraagstukken hadden gewijd, aan belang ingeboet. Ook de stellingname van Burggraaf Terlinden tegen het medisch geheim inzake abortus lijkt een beetje uit de tijd (1924).

Daarentegen herinneren de zeer actuele beschouwingen die Ernest Krings aan de voorlopige hechtenis heeft gewijd op het geschikte moment, aan de zeer strikte voorwaarden die terzake in acht genomen dienen te worden (1984). Die voorwaarden zijn nog verscherpt door de wet van 20 juli 1990, die helaas overdreven formalistisch is waardoor de taak van de magistraten van het rechtscollege en van het openbaar ministerie wordt verzaamd. Als het tij intussen is gekeerd en de wetgever meent dat de wettelijke voorwaarden die hij destijds in zake voorlopige hechtenis opgelegd heeft heden te streng zijn, hoort hij die regels te versoepelen, eerder dan kritiek te oefenen op de magistraten die ze toepassen.

Zeer actueel blijven ook de beschouwingen van Lucien Depelchin over het beginsel dat misdrijven en straffen in de wet omschreven moeten zijn: dat beginsel is in het spoor van

Beccaria vastgelegd in artikel 2 van het Strafwetboek en artikel 7 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, dat in die tijd weinig werd gebruikt maar dat sedertdien dikwijls te pas en ten onpas wordt aangevoerd door pleiters die om argumenten verlegen zitten (1965).

Het rechterlijk gewijsde, dat eveneens tot heel wat betwistingen leidt, betreft zowel het burgerlijk recht als het strafrecht. Samen met het werk dat Joseph Rutsaert over deze kwestie geschreven heeft voor de *Répertoire pratique du droit belge*, blijft de rede van Baron Paul Mahaux een onmisbaar document (1971).

10. Burgerlijk, handels- en fiscaal recht

Vergeleken met het strafrecht, dat voortdurend in de kijker staat, blijft het burgerlijk recht bijna verweesd achter!

Reeds bij het begin van de eeuw verzette Raymond Janssens zich met klem tegen de belemmeringen die Napoleon in het onderzoek naar het vaderschap had ingebouwd (1903). Georges Terlinden, die eveneens van moderniteit blijk gaf, zocht in 1912 inspiratie in het nieuwe Zwitserse Burgerlijk Wetboek. Het is een van de zeldzame voorbeelden van een openingsrede die aandacht besteedt aan het vergelijkend recht (zie ook 1980 en 1992). Hij bewonderde de beknoptheid van dat wetboek, dat bestond uit artikelen van ten hoogste drie alinea's die elk één zin bevatten! Terloops wees hij op de schrikwekkende stijging van het aantal echtscheidingen: in de protestantse kantons viel er een stijging te noteren van 1,79 naar 2,55 echtscheidingen per duizend huwelijken ...

In 1935 pleitte Georges Sartini van den Kerkhove voor de oprichting van een rechtscollege dat zich met het internationaal privaatrecht zou inlaten. Zijn besluit was in

heftige bewoordingen gesteld: "les partisans de l'inertie et ceux de la marche en avant sont en présence... Si les seconds parviennent à imposer leur conviction, c'est la technique de ce droit (international privé) rattachée à l'organisation du contrôle des pouvoirs du juge national par une autorité de caractère international, c'est l'écroulement de murs infranchissables qui étouffent son expansion et la naissance d'un droit nouveau, saluée par les amis du progrès humain".

Twee andere aspecten van het burgerlijk recht werden op openingszittingen aangesneden: het onderscheid tussen bedrog en grove schuld (1957) en de vraag onder welke voorwaarden de bestuurder van een automobiel die een voetganger verwondt of doodt, een onrechtmatige daad begaat (1927). Op het eerste gezicht, een verrassend onderwerp. De auteur nam evenwel de gelegenheid te baat voor ruimere overwegingen die het herlezen waard zijn.

Aan het handels- en fiscaal recht zijn nog minder openingsredes gewijd dan aan het burgerlijk recht.

Inzake handelsrecht is er slechts de kritische, maar heel scherpzinnige, studie van de faillissementsprocedure (1986). Die studie is wellicht niet vreemd aan de hervormingen van 1997. Het fiscaal recht kwam tijdens een eeuw openingsredes slechts eenmaal aan bod met een studie over de bezwaarschriften inzake inkomstenbelastingen (1958). Ook die materie is onlangs ingrijpend gewijzigd en is niet van bepaalde ongerijmdheden gespeend.

11. Publiek recht

Daar Walter-Jean Ganshof van der Meersch en Jacques Velu naast procureur-generaal ook professor publiek recht zijn geweest, verbaast het niet dat zij aan die tak van het recht een bijzondere aandacht hebben besteed. Ze waren echter niet de enigen.

Reeds in 1902, en naderhand in 1939, hadden hun voorgangers gepleit voor de oprichting van een Raad van State. Pas in 1946 was die oprichting eindelijk een feit, en de Raad heeft haar opdrachten in de loop der jaren aanzienlijk zien toenemen. Al van bij de onafhankelijkheid van België overwoog men de oprichting van een Raad voor de Wetgeving. Dat gemis inspireerde de parlementsleden zelf tot commentaren die, hoewel ze van het begin van de eeuw dateren, heel actueel klinken: "Nos lois ne sont pas seulement mal faites, elles manquent d'ensemble et d'unité... Tout n'y est que désordre et confusion." (1902).

Ook al lijken zulke uitlatingen overdreven, ze tonen aan hoe moeilijk het is om wetten op te stellen, hoezeer er behoefte is aan een instelling die daarop moet toezien. Die instelling moet de nodige tijd en middelen krijgen om haar opdracht correct uit te voeren.

Overigens hebben de Raad van State en het Hof van Cassatie vaak met dezelfde principe-kwesties te maken.

Zo de problemen die ontstaan wanneer internationaalrechtelijke normen en nationaalrechtelijke normen, wet of Grondwet, naast elkaar bestaan. In zijn rede van 1963 legde Raoul Hayoit de Termicourt uit waarom het verdrag voorrang moet hebben op de wet, ook al is die wet recenter dan het verdrag. Het Hof koos voor die oplossing in zijn beroemd arrest van 27 mei 1971.

Intussen had zijn opvolger de rechter een werkelijk meesterlijke uiteenzetting gegeven over de toepassing van het internationaal recht, het Europees recht en de eenvormige Benelux-wetten (1969).

En in 1992 besloot Baron Jacques Velu de langste openingsrede van de twintigste eeuw met de stelling dat de internationaalrechtelijke regels zelfs op de Grondwet voorrang hebben. Alleen wanneer de Staat het verdrag heeft

goedgekeurd met duidelijke schending van een fundamenteel belangrijke interne rechtsregel inzake die bevoegdheid wordt op die regel een uitzondering gemaakt.

Terloops had de auteur zijn vermoeden geuit dat de toewijzing van een beperkte grondwettelijke toetsing aan het Arbitragehof precies was gebeurd omdat de gerechtelijke rechtscolleges zich op dat gebied terughoudend hadden opgesteld. In zijn rede van 1928, "Propos constitutionnels", leek Paul Leclercq immers gekant tegen een dergelijke toetsing en op 3 mei 1974 liet het Hof wellicht de kans voorbijgaan om die toetsing uit te oefenen hoewel het daartoe door zijn procureur-generaal was aangezocht.

In de loop van de tweede helft van de eeuw wordt de Belgische Grondwet, ooit een model van klaarheid en beknoptheid, herhaaldelijk herzien. Walter-Jean Ganshof van der Meersch telde er in 1968 al vier op veertien jaar, en dat ritme is sindsdien nog versneld.

Bekommerd als hij was om de noodzakelijke soepelheid van de wetgevende ontwikkelingen, wees hij op de voordelen van een sobere Grondwet die niet al te vaak wordt herzien ... (1972). Hij wenste evenwel dat het beginsel volgens hetwelk het verdrag voorrang heeft op de wet, in de Grondwet zelf zou worden neergelegd, anders zou de rechter zelf dat beginsel moeten bevestigen. Wat de rechter, zoals eerder gezegd, korte tijd nadien heeft gedaan.

12. Verhouding tussen de machten

Onder de problemen i.v.m. publiek recht die de aandacht van mijn voorgangers trokken, kwam het kiese en soms explosieve probleem van de verhouding tussen de drie machten in een tiental openingsredes aan bod.

De rede van 1955, een gedetailleerd onderzoek naar de voorwaarden en de gevolgen van de parlementaire immuniteit,

begon met een bewering die moeilijk te weerleggen valt: een van de wezenlijke vereisten voor een democratisch staatsbestel is dat de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht, elk vrijelijk en ten volle, hun bevoegdheid kunnen uitoefenen.

Elk van de gestelde machten kreeg van de grondwetgever eigen attributies toegewezen die de andere niet kunnen uitoefenen (1981). Geen enkele ervan is evenwel soeverein, aangezien geen van hen de grenzen van zijn bevoegdheid zelf kan bepalen (1996).

Eliane Liekendael herinnerde onlangs eraan dat de scheiding der machten, die onontbeerlijk is in iedere democratie, weliswaar verbiedt dat de ene macht zich in de bevoegdheden van de andere mengt, maar niet belet dat er onderlinge samenwerking is (1997).

Zo bijvoorbeeld moet de rechter de wet toepassen rekening houdend met het doel dat de stellers ervan wilden bereiken. Léon Cornil had overigens erop gewezen dat de advocaten en de magistraten moeten bijdragen tot verbetering van de wetgeving, zoals ze hadden gedaan ter voorbereiding van de wet van 15 mei 1912 op de kinderbescherming (1936).

Van zijn kant moet de wetgever ervoor zorgen dat de wet kan worden toegepast. Hij dient de rechterlijke macht de nodige middelen te geven om het hoofd te bieden aan een wetgeving die alsmaar verwarder, ingewikkelder en overweldigender wordt (1989). Ernest Krings beklemtoonde in klare bewoordingen dat we in ons klein land "wetgevers bij de vleet hebben" en uitte de, sindsdien heel terecht geworden, vrees dat het wetten- en reglementenarsenaal zich in de toekomst nog aanzienlijk zal uitbreiden en zelfs tot een kwaal zal verworden (1987). Staatsbladen die thans meer dan 40.000 pagina's per jaar tellen zijn daar het bewijs van.

Het is bijzonder kwalijk dat de wetgever retroactieve wetten uitvaardigt. Het is dus des te kwalijker dat hij a posteriori handelingen van de uitvoerende macht bekrachtigt die door de rechterlijke macht nietig zijn verklaard.

Het is, zoals recente ervaringen hebben aangetoond, even kwalijk dat er parlementaire onderzoekscommissies worden opgericht i.v.m. lopende gerechtelijke onderzoeken (1997). Die commissies mogen zich evenmin bevoegdheden in tuchtzaken toeëigenen, noch uitspraak doen over burgerlijke aansprakelijkheid of strafrechtelijke verantwoordelijkheid, anders mengen zij zich in de werking van de rechterlijke macht (1993).

Het staat immers aan de hoven en de rechtbanken om de juridische verantwoordelijkheid te bepalen, inclusief die van de leden van de twee andere machten.

In 1976 bestudeerde Raphaël Delange de problemen m.b.t de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de ministers. Vorig jaar kwam die problematiek opnieuw aan bod, naar aanleiding van de uitvaardiging van de wetten van 25 juni 1998, waardoor het Hof van Cassatie in die materie niet langer als eerste rechter fungeert, behalve in geval van opsporings- of vervolgingshandelingen van vóór 1 juli 1998.

De hoven en de rechtbanken moeten de wet toepassen, ook op de vertegenwoordigers van de andere machten, zo bepaalt het de Grondwet. Dat betekent evenwel niet dat op de rechterlijke macht geen enkele vorm van controle wordt uitgeoefend (1989).

Iedere rechterlijke beslissing moet in de regel met redenen omkleed zijn en in het openbaar worden uitgesproken, wat niet betekent dat de rechter, ten koste van zijn onafhankelijkheid, dé voorwaarde voor zijn onpartijdigheid, zijn beslissing voor de publieke opinie moet verantwoorden (1975, 1989).

Tegen iedere beslissing kan evenwel beroep worden ingesteld. Iedere rechter is, behalve voor wat de inhoud van zijn beslissingen betreft, onderworpen aan een hiërarchische overheid en voortaan ook aan een formele evaluatie. Het openbaar ministerie moet toezien op de regelmatigheid van de dienst van de hoven en de rechtbanken, en de leden ervan staan onder de leiding van de procureurs-generaal, die zelf aan het gezag van de Minister van Justitie onderworpen zijn. De minister zelf kan over zijn beleid door de wetgevende kamers ter verantwoording worden geroepen (1996).

Zoals we weten, kunnen de leiding van de procureurs-generaal over de parketten en het gezag van de Minister van Justitie over de procureurs-generaal, de onafhankelijkheid van de magistraten van het openbaar ministerie niet beperken, in zoverre zij de rechter bijstaan en hem inlichten over de interpretatie van de wet waarvan de uitvoering wordt gevorderd en over de toepassing ervan op het geschil dat aan de rechter is voorgelegd (1982).

Bovendien erkent het nieuwe artikel 151 van de Grondwet de onafhankelijkheid van het openbaar ministerie "in de individuele opsporing en vervolging onverminderd het recht van de bevoegde minister om de vervolging te bevelen en om de bindende richtlijnen van het strafrechtelijk beleid, inclusief het opsporings- en vervolgingsbeleid, vast te leggen".

Hoewel de magistraten niet verkozen worden, maar door de Koning benoemd worden, vertegenwoordigt de rechterlijke macht de Natie, wanneer zij binnen de perken van haar bevoegdheden optreedt. Ieder rechtscollege wordt vertegenwoordigd door zijn korpschef en het geheel van de korpschefs van de hoven en van hun parketten vertegenwoordigt de rechterlijke macht (1996).

Bovendien zullen de magistraten binnenkort de mogelijkheid krijgen om zich uit te spreken bij monde van de

Adviesraad van de magistratuur, die bij de wet van 8 maart 1999 is opgericht.

Reken daarbij nog de nieuwe Hoge Raad voor de Justitie, zodat Justitie niet kan klagen over een tekort aan schutsengelen. Laten we hopen dat ze harmonieus kunnen samenbestaan!

Alleen al het bestaan van de Grondwet en de federale wetten vereist voor hun uitlegging en toepassing één enkele rechterlijke macht. Het parallelle bestaan van gemeenschaps- en gewestnormen noopt niet tot oprichting van gemeenschaps- en gewestgerechten (1981).

Maar sinds ons landje zich met zeven wetgevende machten heeft toegerust, moesten hun respectieve bevoegdheden duidelijk afgebakend worden. Uit die noodzaak ontstonden het Arbitragehof en het mechanisme van de prejudiciële vragen, die zoals gezegd, niet als verdragingsmanoeuvre zouden mogen worden aangewend. Laten we, zoals indertijd werd gehoopt, de verwachting blijven koesteren dat de bevoegdheidsconflicten tussen de verschillende wetgevers met de jaren zeldzamer worden (1985).

Wellicht was het eenvoudiger en goedkoper geweest om het Arbitragehof voor de helft uit raadsheren in het Hof van Cassatie en voor de andere helft uit staatsraden samen te stellen. Zo luidde een voorstel in de openingsrede van 1 september 1977, maar de Grondwetgever heeft anders beschikt, en dat nieuwe rechtscollege vervult naar best vermogen zijn taak, zodanig dat sommigen er een Grondwettelijk Hof van willen maken.

Jacques Velu, in navolging van professor Rivero, herinnerde eraan dat instellingen, in tegenstelling tot satellieten, zelden in de baan blijven die hun maker hen heeft toebedacht...

13. Slotbeschouwingen

Mijn voorgangers zullen me misschien nooit vergeven dat ik zo vluchtig overheen hun geleerde woorden ben gegaan.

Te mijner verdediging geldt dat ik, zij het summier, gestalte heb willen geven aan de droge opsomming van redes die sinds 1971 wordt afgedrukt op het einde van elk boekdeel van de Arresten van cassatie en van de Bulletin des arrêts de la Cour de cassation.

Wellicht zijn zelfkritiek en humor niet de voornaamste kenmerken van die redes, toch vond ik in elk van hen de bekommernis, ofwel om problemen op te lossen, ofwel om in te gaan op een actuele bezorgdheid, ofwel om de werking van de Justitie in het belang van de rechtzoekende te verbeteren.

Mijn vertrouwen in de Belgische Justitie heeft nooit gewankeld en de lectuur van een eeuw openingsredes sterkt mij in dat vertrouwen.

Wat een variatie aan onderwerpen, en tevens, wat een coherentie in de gedachten. Hoe gedreven streeft die grote openbare dienst naar vooruitgang!

We vinden er weinig wijdlopende bedenkingen in omtrent de mens, de maatschappij, de wereld. Magistraten achten zich niet bevoegd om hun mening uit te bazuinen over onderwerpen die niet tot hun specifiek kennisgebied behoren. Zij beperken zich tot die onderwerpen die zij het minst slecht menen te kennen.

En degenen die de wet verplicht hun standpunt bekend te maken, trachten dat te doen in harmonie met het geheel van hun collega's.

Wellicht hebben bepaalde pijnlijke gebeurtenissen in de loop van de laatste jaren het imago van de justitie geschaad en de verhouding tussen de drie machten vertroebeld. Dat is trouwens niet zo nieuw (1973).

De onaanvaardbare gerechtelijke achterstand in sommige gerechten blijft ongetwijfeld een groot aantal rechtzoekenden verontwaardigen.

Maar men kan geen ijzer met handen breken.

Wij kennen grotendeels de vereisten om aan onze medeburgers een Justitie te bieden die zij verdienen.

In de eerste plaats, dient elkeen een inspanning te leveren om in der minne conflicten op te lossen. In gemeenschap leven leidt immers onvermijdelijk tot spanningen. Voor iedere frustratie, iedere wrevel of ieder gevoel van onrecht hoeft toch niet per se voor de rechter of bij de procureur genoegdoening te worden gezocht, evenmin als tegen elk verloren proces beroep moet worden ingesteld. Zouden we niet meer het wapen van de schadevergoeding wegens tergend en roekeloos beroep moeten hanteren?

Vervolgens zouden onze talrijke wetgevers en regeringen, ondanks de omvang van de taken waarmee ook zij geconfronteerd zijn, zich grondig moeten bezinnen over een beperking van de reglementering en over de wijze om ze zo helder en coherent mogelijk maken, want iedere onduidelijkheid en incoherentie leidt tot conflicten. Wanneer het aantal reglementen toeneemt, neemt ook de administratieve en gerechtelijke controle noodzakelijk toe, wat nieuwe middelen vergt, die vaak ontoereikend zijn.

Ook voor de magistraten is de vraag onontkoombaar: hoe kunnen zij, ieder voor zich, ertoe bijdragen dat de Justitie, die volgens bevoegde internationale waarnemers, in ons land meestal van uitstekende kwaliteit is, sneller verloopt, wanneer de vertraging onaanvaardbaar is. Uiteraard

wil ik hier niet pleiten voor een vermindering van de kwaliteit van ons werk, maar zijn we soms niet te vaak, met name in dit Hof, perfectionisten?

Wat van belang is, is dat goed Recht wordt gewezen en dat een veroordeelde of degene die zijn proces verliest, weet waarom dat is gebeurd.

Dat, voor het overige, advocaten en magistraten zich ervoor hoeden verstrikt te raken in procedure-veldslagen, tientallen bladzijden conclusie op te stellen of te lange conclusies te beantwoorden met beslissingen waarop al te lang is gewacht.

Welk voordeel kan een rechtzoekende halen uit de vernietiging wegens gebrek aan antwoord op een van zijn conclusies of wegens niet-inachtneming van een andere vormvereiste, wanneer hij voor het gerecht op verwijzing het risico op dezelfde of een zwaardere veroordeling loopt?

De rechtzoekende goed opvangen is een plicht. Maar wanneer hij eenmaal goed is opgevangen, is het ook een plicht hem te behandelen, indachtig de beroemd gebleven koninklijke woorden: zonder ondoordachte overhaasting, maar vooral zonder funest getalm.

*

* *

De dierbaren die in ons in de loop van dit gerechtelijk jaar ontvielen behoren ongetwijfeld tot de hoogstaande mensen voor wie de dienstbaarheden van hun beroep heilig zijn.

Op 10 mei 1998, 91 jaar oud, overleed in de eenzaamheid van zijn Brusselse woonst emeritus raadsheer Maurice Naulaerts. Het nieuws van dat overlijden bereikte ons te laat zodat wij hem pas dit jaar hulde konden brengen.

Hij was eerst advocaat bij de balie te Antwerpen en later adjunct-refendaris bij de rechtbank van koophandel van die stad. In 1955 werd hij benoemd tot raadsheer in het Hof van Beroep te Brussel en, minder dan vijf jaar later, in ons Hof. Bijna twintig jaar oefende hij zijn ambt van raadsheer uit, de laatste vier jaar was hij voorzitter van de derde kamer.

Onderlegd bibliofiel, verwoed bezoeker van Groot-Brittanië, was Maurice Naulaerts in de eerste plaats een uitzonderlijk magistraat, terughoudend en discreet en uitermate voorkomend.

De arresten die op zijn verslag in de verschillende takken van het recht werden gewezen, getuigen van de klaarheid en precisie van zijn geest en van zijn stijl. Tevens geven zij blijk van zijn bezorgdheid voor het recht en de waarheid.

Op 5 november 1998, op vijfenzeventigjarige leeftijd overleed Baron Delva in het bijzijn van zijn echtgenote, in hun woning te Stokkel.

Het Arbitragehof, het Hof, de balie en het parket van Cassatie hebben zijn beroepsloopbaan belicht. Zij vermeldden daarbij zijn uitzonderlijke kwaliteiten als mens en als jurist. Velen onder ons hebben hem gekend als advocaat te Brugge, als substituut van de procureur des Konings, rechter en jeugdrechter te Brussel, als raadsheer in het Hof van Beroep te Brussel en later in ons Hof, of tenslotte als voorzitter en medeoprichter van het Arbitragehof.

Zijn vriendelijkheid, eenvoud en verzoenende geest hadden een vreedstichtende en rustbrengende invloed op zijn omgeving. Die eigenschappen kwamen bijzonder goed van pas in de debatten van de nieuwe instelling die de geschillen moest

beslechten in verband met de afbakening van de respectieve bevoegdheden van de Staat, de gemeenschappen en de gewesten in het federale België met zijn zeven wetgevende machten.

Inschikkelijk als hij was bleef Jan Delva niettemin gehecht aan de fundamentele menselijke waarden, waarvan hij een hevige verdediger was zonder ooit agressief te worden, zowel in woordenwisselingen als in zijn altijd stevig onderbouwde juridische studies.

Weinig mensen kunnen zozeer aanspraak maken op de erkenning van het Hof als zijn emeritus eerste voorzitter ridder Joseph Rutsaert. Hij overleed op 1 december 1998 als patriarch van een talrijke en prestigieuze familie.

Hij werd in 1905 te Veurne geboren als zoon en kleinzoon van magistraten. Net zoals Jan Delva begon hij zijn loopbaan bij het parket en net zoals Maurice Naulaerts te Antwerpen. Na veertien jaar werd hij raadsheer in het Hof van Beroep te Brussel en zeven jaar later in het Hof van Cassatie. In 1974 werd hij verkozen tot voorzitter van het Hof en het volgende jaar tot eerste voorzitter. Hij vervulde dat ambt tot zijn emeritaat in 1977, na een gerechtelijke loopbaan van 45 jaar.

Joseph Rutsaert was een beginselvast persoon en als dusdanig sterk verknocht aan de morele waarden die de grondslag van de wetten vormen of zouden moeten vormen. Inzonderheid familiale waarden maakten voor hem de hoeksteen van onze samenleving uit. Hij zou niet hebben geduld dat een emotie -hoe sterk of ruim verspreid ook- of toevallige omstandigheden -hoe schokkend ook- de basis van een rechtsregel zouden hebben gevormd.

Om de woorden te herhalen van een familielid tijdens de begrafenisdienst op die wintermorgen: "wie hem heeft gekend beseft hoe groot en hoe goed een mens kan zijn!"

Gedurende een groot gedeelte van de kwarteeuw die hij bij het Hof doorbracht, heeft ridder Rutsaert kunnen rekenen op de toewijding van griffier Jules De Walsche. Hij werd in 1930 tot griffier benoemd en nam in 1968 ontslag omdat hij niet wilde dat zijn collega's zouden moeten instaan voor het werk dat hij wegens zijn zwakke gezondheid niet meer aankon.

Bij zijn vertrek sprak de procureur-generaal in lovende bewoordingen over zijn onvergelykbare inzet en zijn uitzonderlijke wellevendheid. Tevens beklemtoonde hij de goede indruk die griffier De Walsche bij het Hof, het parket en de balie naliet.

Het rustpensioen had een weldoende invloed op zijn gezondheid aangezien hij de leeftijd van 97 jaar bereikte.

Op 95-jarige leeftijd gaf Jules De Walsche nog blijk van zijn onverminderde bezorgdheid voor het land en zijn monarchie, zoals bleek toen hij de aandacht van de conservator van het Paleis vestigde op het gevaar voor de koninklijke familie als een sluipschutter zich in de Japanse toren zou verborgen houden.

Eerste advocaat-generaal Louis Duchatelet had schriftelijk de wens uitgedrukt dat bij zijn overlijden geen rouwhulde zou worden uitgesproken. Hij wilde zijn familie die beproeving besparen. Zijn wil werd geëerbiedigd.

Ik kan evenwel niet nalaten te herinneren aan die uitstekende collega die op 24 mei jongstleden op 80-jarige leeftijd in het ziekenhuis te Baudour overleed.

Hij werd geboren te Parijs en was advocaat te Brussel. Eerst als stagiair bij mr. Albert Guislain, later als medewerker van stafhouder Henri Simont.

Vervolgens werd hij benoemd bij de Raad van State, eerst als adjunct-adviseur bij het coördinatiebureau, en later tot substituut van de auditeur-generaal.

Toen in 1970 in het Hof van Cassatie een derde kamer werd opgericht om inzonderheid in sociale zaken uitspraak te doen, werd het aantal advocaten-generaal van 8 op 10 gebracht. Kort na Herman Lenaerts werd Louis Duchatelet tot advocaat-generaal benoemd.

Alras bleek dat hij uitzonderlijk onderlegd was in het sociaal recht en in de sociale zekerheid, welke materies hij tijdens zijn hele loopbaan bij de Raad van State had behandeld.

Hij onderwees die vakken trouwens aan de Université libre de Bruxelles waar hij tevens het "Institut du travail" had opgericht en leidde. Hij had pas het "Journal des tribunaux du travail" opgericht waarvan hij eerst hoofdredacteur en later directeur was.

Op de eerste dag van zijn veertigste huwelijksjaar werd hij vereerd met het opmerkelijk gezamenlijk werk: "Cent ans de droit social belge". Een passend eerbetoon voor iemand die zoveel heeft bijgedragen tot het ontstaan en de kennis van het sociaal recht.

Maar zoals Pierre Van der Vorst toen beklemtoonde: "une de ses grandes fiertés intérieures, c'est d'avoir vu Martine, Véronique, Marianne et Pierre passer tous quatre par sa chère U.L.B. et en sortir tous brillamment dans des

disciplines différentes: l'économie, la psychologie, le droit, la médecine".

Aangezien hij ons heeft gevraagd geen rouwhulde uit te spreken wil ik nog enkel herinneren aan die heerlijke kwartiertjes die enkelen onder ons samen doorbrachten in een lokaaltje van het parket van cassatie. Bij het genot van een kopje thee luisterden wij geboeid naar zijn uiteenzettingen over de meest diverse onderwerpen.

Kort nadat hij in het emeritaat trad namen die korte bijeenkomsten een einde. Waarschijnlijk omdat onze werklast steeds zwaarder werd, maar ook omdat hun voornaamste bezieler vertrokken was.

*

* *

Voor de Koning vorder ik dat het Hof tijdens het nieuw gerechtelijk jaar zijn werkzaamheden voortzet.